

УДК 347.454

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.10>**Олександр Сосула,***аспірант кафедри цивільного права та процесу**юридичного факультету**Львівського національного університету імені Івана Франка*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

У статті автором досліджуються новели українського законодавства в розрізі поняття «корпоративного договору» як форми розпорядження корпоративними правами. Детально аналізуються складові компоненти корпоративного договору, їх взаємозв'язок та особливості. Здійснено класифікацію корпоративних договорів.

Предметом корпоративного договору охоплюються питання порядку реалізації прав і обов'язків сторін у сфері управління юридичною особою, що включає як зміну обсягу повноважень організаційного характеру, так і неорганізаційного про розподіл прибутків (дивідендів), обмеження щодо розподілу прибутків. Сторонами корпоративного договору є завжди особа, яка є власником буду-яких часток у статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу, може бути власником і сама корпорація, інші суб'єкти корпоративних відносин.

Оскільки корпоративний договір за своєю правовою природою є цивільно-правовим, йому властиві функції останнього. Зокрема, регулятивна функція виявляється в тому, що сторони за допомогою договору обирають форму та вид договору, визначають його зміст, встановлюють, змінюють правила поведінки відповідно до своїх потреб і вимог законодавства.

Організаційна функція договору сприяє реалізації соціально-економічних прав громадян, а стимулююча функція договору активізує відносини у сфері майнового обігу, слугує правовим засобом визначення попиту споживачів і розвитку пріоритетних напрямів в економіці. Заохочувальна функція відображає здатність договору стимулювати розвиток соціально-правової активності всіх суб'єктів цивільних відносин, розвиток соціально-правової свідомості.

Охоронна ж функція полягає у створенні правових гарантій, які запобігають порушенням зобов'язань і в можливості у випадку такого порушення застосувати заходи цивільної відповідальності з метою компенсації майнових інтересів потерпілої сторони як шляхом звернення до суду, так і через вчинення виконавчих написів нотаріусів на підставі нотаріально посвідчених договорів.

Ключові слова: форма розпорядження корпоративними правами, поняття корпоративного договору, правова природа корпоративного договору, внутрішньо-корпоративні відносини, зовнішньо-корпоративні відносини, предмет корпоративного договору, об'єкт корпоративного договору, сторони корпоративного договору, диференціація корпоративних договорів.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлено потребою з'ясування корпоративного договору як нової форми, передбаченої законодавством для реалізації правомочності розпорядження корпоративними правами у внутрішньо-корпоративному та зовнішньо-корпоративному обороті, а також необхідності розробки рекомендацій щодо удосконалення нормативної бази регулювання корпоративних відносин і правозастосувальної практики.

Метою статті є з'ясувати місце корпоративного договору в системі цивільно-правових договорів, встановити, розпорядження якими корпоративними правами може здійснюватися на основі корпоративного договору.

Вклад основного матеріалу. Договір є основною правовою формою опосеред-

кування цивільного обороту. Об'єктом зобов'язального правовідношення, яке виникає з договору як юридичного факту, можуть бути різні види об'єктів, в тому числі корпоративні права. Договір у сфері корпоративних відносин базується на вільному волевиявленні сторін. Згідно зі ст. 626 ЦК України договір є домовленістю двох і більше сторін, спрямованою на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Договір про розпорядження корпоративними правами можливий за наявності згоди не лише їх володільця, але й іншої сторони – набувача корпоративних прав. У рамках домовленості відбувається передання корпоративного права загалом або його частини.

В сенсі змісту корпоративного права, яким охороняються правомочності володіння, користування та розпорядження, можна стверджувати, що в рамках договір-

ного зобов'язання здійснюється розпорядження корпоративним правом. Особливість полягає в тому, що розпорядження залежить не лише від волевиявлення володільця корпоративного права, але й від особи, яка висловила згоду на перехід до неї корпоративного права. При цьому розпорядження корпоративним правом не завжди означає його відчуження. Правовий наслідок укладення договору про перехід корпоративного права або окремих корпоративних правомочностей буде залежати від виду договору та юридичного результату, якого бажають досягнути сторони.

Дискусійним залишається питання щодо правової природи договорів, на основі яких здійснюється розпорядження корпоративними правами. Володільць корпоративних прав має статус інвестора, тому може застосовуватися до договірних відносин такого типу корпоративне та інвестиційне законодавство.

Частиною 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). В Законі України «Про режим іноземного інвестування» (ч. 8 ст. 3) встановлено, що інвестиції в Україні, зокрема іноземні, можуть здійснюватися у формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів.

Цією ж статтею передбачено, що однією з форм інвестиційної діяльності є часткова участь у підприємствах, які створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств, створення підприємства, що повністю належить іноземним інвесторам, або придбання у власність діючих підприємств повністю. Тлумачення цього положення дозволяє дійти висновку, що часткою діючого підприємства є частка у його складеному (статутному) капіталі.

Корпоративні права можуть посвідчуватися цінним папером, який є самостійним об'єктом цивільних правовідносин. Розпорядження цінним папером зумовлює і визначення юридичної долі корпоративного права. Останнім часом актуалізувалося питання, пов'язане зі з'ясуванням правової природи договору між акціонерами, оскільки, надавши відповідне право, законодавець не визначив правової природи та сутності [1, с. 206].

У цивільному обороті корпоративних прав ще не склалася чітка практика регулювання відносин між учасниками. Виклики сьогодення на ринку корпоративних відносин диктують необхідність удосконалення

правових форм управління майновими і немайновими правомочностями володільців корпоративних прав. Однією з новел є впровадження такої правової категорії як «корпоративний договір». Корпоративний договір став новелою законодавства про акціонерні відносини. У ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» було передбачено положення про узгоджену реалізацію акціонерами корпоративних прав.

Питання місця корпоративних договорів у зобов'язальному праві розглядалося Пленумом Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року «Про практику розгляду судами корпоративних спорів». Зокрема, було передбачено, що акціонери можуть укладати акціонерні угоди, але відносини між товариством та акціонерами, між акціонерами товариства щодо його діяльності, а також корпоративного управління регулюються виключно законами та іншими нормативно-правовими актами України, а акціонерні договори є частиною корпоративних відносин.

Здійснення корпоративних прав на основі договорів може мати місце як у внутрішньо-корпоративних, так і у відносинах з третіми особами. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» [2] передбачена можливість за допомогою договірних форм регулювання відносин між учасниками корпоративної структури та між ними і корпорацією.

Зокрема, договором про реалізацію прав учасниками товариств з обмеженою відповідальністю визнається договір про особливості реалізації прав учасника (засновника) товариства. За договором про реалізацію прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю його сторони зобов'язуються реалізовувати у такий спосіб, передбачені цим договором права, що надаються учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю та/або утримуватися від реалізації зазначених прав.

Договором може бути передбачено обов'язок учасників голосувати у спосіб, визначений таким договором на загальних зборах учасників (засновників) товариства, погоджувати придбання або відчуження частки за заздалегідь визначеними цінами та/або у разі настання передбачених у договорі обставин утримуватися від відчуження часток до настання встановлених договором обставин, а також вчиняти дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділенням з нього нової юридичної особи.

Договір про реалізацію прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю

може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник товариства-сторона договору мають право або зобов'язані придбати або продати частку в статутному капіталі товариства та визначити випадки (які можуть залежати чи не залежати від сторін), коли таке право або обов'язки виникли.

Предметом договору про реалізацію прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю не може бути зобов'язання сторони договору голосувати згідно з вказівками органу управління товариства, крім випадків, якщо стороною договору є особа, яка входить до складу органу управління товариства. Умови корпоративного договору не повинні суперечити положенням законодавства.

Договір, укладений стороною договору про реалізацію корпоративних прав учасника (засновника) товариства з обмеженою відповідальністю, може бути визнаний судом недійсним за позовом зацікавленої сторони коментованого договору, якщо буде доведено, що інша сторона договору знала або мала знати про обмеження, передбачені договором про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю. Договором можуть передбачатися способи забезпечення зобов'язань, що випливають із цього договору, та заходи цивільно-правової відповідальності.

На думку М.М. Сигидин, корпоративний договір покликаний регулювати відносини щодо управління корпоративними правами. Тобто, йдеться про узгодженість дій учасників юридичної особи корпоративного типу у сфері реалізації ними повноважень організаційного характеру, що входять до змісту корпоративних прав. Предмет корпоративного договору зумовлений регуляторною функцією договору, адже окреслює те коло питань, з приводу яких сторони можуть координувати та взаємоузгоджувати спільну діяльність у сфері реалізації належних їм корпоративних прав.

Авторка обґрунтовує висновок, що управління майном – це здійснення власником майна необхідного комплексу дій шляхом використання всіх можливих правомочностей щодо володіння, користування й розпорядження власним майном у особистих інтересах чи інтересах третіх осіб і обґрунтовує недоцільність включення до змісту корпоративного договору умов щодо безпосереднього відчуження корпоративних прав [3, с. 9].

З останньою тезою не можна погодитися. Авторка сама стверджує, що до правомочностей володільця корпоративних прав належать майнові та організаційні повноваження.

Тому виключення зі змісту договору умов, які визначають порядок відчуження корпоративних прав, фактично нівелює суть майнових повноважень, оскільки останні можуть реалізуватися відповідно до положень законодавства і статутних документів.

У рамках корпоративного договору володільці корпоративних прав врегульовують відносини, що виникають між учасниками структур корпоративного типу. Тому зміст корпоративного договору не змінює правового статусу самої юридичної особи корпоративного типу, який визначається статутом.

Предметом корпоративного договору охоплюються питання порядку реалізації прав і обов'язків сторін у сфері управління юридичною особою, що включає зміну обсягу повноважень організаційного характеру. Але предмет договору не обмежується організаційними питаннями. До його змісту можуть включатися умови про розподіл прибутків (дивідендів), обмеження щодо розподілу прибутків.

У корпоративному договорі сторони реалізують свої інтереси і визначають порядок здійснення правомочностей, які становлять зміст корпоративного права. Фактично шляхом укладення корпоративного договору володільці корпоративних прав конкретизують динаміку здійснення як організаційних (немайнових), так і майнових повноважень. Кінцевим результатом корпоративного договору є узгодження спільної діяльності учасників з приводу реалізації повноважень, що складають зміст корпоративного права. Одним із важливих елементів змісту корпоративних прав є повноваження щодо їх розпорядження.

Визначення корпоративних прав об'єктом цивільних правовідносин дозволяє їм бути предметом динаміки цивільного та господарського обороту. Корпоративні права можуть відчужуватися або як окремі правомочності, які складають зміст суб'єктивного корпоративного права, або передаватися іншим особам. Правовою формою передавання є договір або інший правочин. Специфіка обороту корпоративних прав залежить від виду відносин, що складаються між їхніми учасниками. Так, внутрішньо-корпоративні чи зовнішньо-корпоративні відносини опосередковують перехід корпоративних прав загалом чи лише окремих повноважень.

Майновий складник корпоративних прав може бути об'єктом передавання як у внутрішньо-корпоративних відносинах, так і у зовнішньо-корпоративних. Правовою формою передавання майнових прав у корпоративних відносинах є договір (правочин). Він має місце як у зовнішньо-корпоратив-

них, так і у внутрішньо-корпоративних відносинах. Предметом договору може бути корпоративне право як об'єкт правовідносин загалом і окремі майнові правомочності, які складають зміст корпоративного права.

Елементами механізму правового регулювання є система юридичних фактів (юридичних складів) як підстав виникнення, зміни та припинення корпоративних правовідносин. Серед них вирізняються насамперед договори про створення товариства (засновницький), про реорганізацію товариства (корпоративний), медіаційний як первинні підстави виникнення, зміни або припинення корпоративних прав та обов'язків.

Відносини, які виникають між учасниками корпоративних відносин, можуть регулюватися корпоративним договором (угодою), який укладається після створення товариства і пов'язує учасників взаємними правами та обов'язками протягом усього періоду існування товариства. За корпоративним договором учасники зобов'язуються реалізовувати свої права певним чином або утримуватися від їх реалізації, зокрема купити чи продати частку або її частину у статутному капіталі товариства тощо.

Вторинне право набуття в корпоративних відносинах ґрунтується на праві учасника господарського товариства здійснити відчуження частки у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, які засвідчують участь у товаристві в порядку, встановленому законом. Розпорядження частками у статутному (складеному) капіталі товариства, цінними паперами (акціями) учасники товариства здійснюють у правових формах, здебільшого теж договірних, властивих цивільному праву (купівля-продаж, дарування, міна, застава, спадкування за законом чи заповітом тощо) [4, с. 84].

Як бачимо, договір є основною правовою формою розпорядження майновими корпоративними правами як при первинному їх набутті, так і при вторинному. За допомогою договору відбувається реалізація майнових корпоративних суб'єктивних прав. Однією з правомочностей є розпорядження корпоративними майновими правами.

На договори, які опосередковують передавання майнових прав, поширюються положення, які регулюють окремі види договірних відносин з урахуванням особливостей корпоративних прав, які є предметом зазначених договорів. Але майнові корпоративні права можуть стосуватися різних об'єктів: частки в статутному капіталі, цінних паперів, дивідендів. Тому особливості предмету таких договорів необхідно враховувати при визначенні їх змісту.

Договір є універсальним регулятором майнових відносин. За його допомогою здійснюється розпорядження майновими правами. При цьому застосовуються як загальні положення договірних прав, так і спеціальні норми, які враховують особливості окремих видів договорів.

У корпоративних відносинах з використанням договірних форм здійснюється розпорядження майновими корпоративними правами. Корпоративний договір є спеціальною правовою формою розпорядження корпоративними правами між їх володільцями та самою корпорацією. Відповідно корпоративні договори можна диференціювати на такі види:

1) за суб'єктивним складом: договори між учасниками корпоративних відносин та учасниками корпоративних відносин і самою корпорацією;

2) за предметом корпоративного договору: договори про передання корпоративного права як об'єкта правовідносин та договори, предметом яких є окремі майнові чи організаційні правомочності;

3) за метою: правоприпиняючі договори, спрямовані на відчуження корпоративного права, і договори про тимчасове передання окремих майнових і організаційних повноважень;

4) за сферою правового регулювання: договори, які опосередковують внутрішньо-корпоративні відносини, та договори, що регулюють відносини зовнішньо-корпоративного характеру.

Особливістю корпоративних договорів є їх багатосторонність. За своєю правовою природою ці договори найближче примикають до договорів про спільну діяльність. Проте на відміну від корпоративного договору зобов'язання, які виникають за договором про спільну діяльність, мають майновий характер. Порядок погодження умов корпоративного договору відбувається шляхом погодження волі всіх учасників правочину.

Зобов'язання, яке виникає з корпоративного договору, може мати акцесорний характер щодо установчого договору чи статуту, тоді як договір про спільну діяльність є самостійним видом, який має господарську (майнову) мету. Акцесорний характер корпоративного зобов'язання впливає на низку умов договору, які погоджуються сторонами з урахуванням регламентації цих умов в основному зобов'язанні. Вони змушені мати похідний характер щодо усіх видів корпоративного законодавства під загрозою їх недійсності [5, с. 141].

Оскільки корпоративний договір за своєю правовою природою є цивільно-пра-

вовим, йому властиві функції останнього. Зокрема, регулятивна функція виявляється в тому, що сторони за допомогою договору обирають форму та вид договору, визначають його зміст, встановлюють, змінюють правила поведінки відповідно до своїх потреб і вимог законодавства.

Організаційна функція договору сприяє реалізації соціально-економічних прав громадян, а стимулююча функція договору активізує відносини у сфері майнового обігу, слугує правовим засобом визначення попиту споживачів і розвитку пріоритетних напрямів в економіці. Заохочувальна функція відображає здатність договору стимулювати розвиток соціально-правової активності всіх суб'єктів цивільних відносин, розвиток соціально-правової свідомості.

Охоронна ж функція полягає у створенні правових гарантій, які запобігають порушенням зобов'язань, і в можливості у випадку такого порушення застосувати заходи цивільної відповідальності з метою компенсації майнових інтересів потерпілої сторони як шляхом звернення до суду, так і через вчинення виконавчих написів нотаріусів на підставі нотаріально посвідчених договорів [6, с. 14]. Перелічені функції властиві також корпоративним договорам, які поєднують майнові та організаційні функції.

Корпоративні договори мають свої особливості залежно від виду юридичної особи корпоративного типу. В акціонерних товариствах корпоративні договори трактуються як акціонерні угоди. Ці особливості зумовлені поняттям «корпоративних прав», які містяться в Законі України «Про акціонерні товариства». Відповідно до п. 8 ст. 2 названого закону корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства в разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом і статутними документами.

Стороною корпоративного договору є завжди особа, яка є власником будь-яких часток у статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу. Це є підставою для набуття як майнових правомочностей (право на дивіденди, отримання майнових активів у разі ліквідації юридичної особи), так і організаційних (немайнових) на участь в управлінні корпоративною структурою. Іншою стороною може бути сама корпорація, інші суб'єкти корпоративних відносин.

Висновки

Предмет корпоративного договору складають дії, спрямовані на розпорядження корпоративними правами або окремими правомочностями, які повинні бути конкретизовані за певними критеріями, що дозволяють визначити обсяг повноважень, якими передається або добровільно обмежується їхня реалізація. Істотною умовою корпоративного договору є строк, на який передається або обмежується реалізація майнових і немайнових правомочностей.

Корпоративний договір не може укладатися на невизначений строк, а його припинення зумовлюватися правом вимоги. Специфіка корпоративних відносин вимагає їх упорядкування в часовому вимірі. Тому момент припинення повноважень, переданих за договором, повинен бути встановлений у ньому. Момент припинення корпоративного договору пов'язується з припинення корпорації як юридичної особи.

Важливе значення для змісту корпоративного договору мають спосіб і межі здійснення повноважень. Майнові та організаційні (немайнові) правомочності можуть передаватися іншим суб'єктам або самій корпорації з визначенням меж їх здійснення. Водночас суб'єкт корпоративних відносин на основі вільного волевиявлення може обмежити себе в здійсненні корпоративних прав.

Список використаних джерел:

1. Бондарев Е.М. Договір між акціонерами: сучасний стан та перспективи дослідження. *Цивільне право України: нові перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф. В.П. Маслової, м. Харків, 28 лютого 2020 р. Харків : Право, 2020, С. 204–208.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів : Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19> (дата звернення: 01.07.2020).
3. Сигидин М.М. Корпоративний договір : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 27 с.
4. Луць В.В. Про механізм правового регулювання корпоративних відносин. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали XVII наук. – практ. конф., присв. 97-й річниці з дня нар. д. ю. н., проф. В.П. Маслової, м. Харків, 22 лютого 2019 р. Харків : Право, 2019, С. 84–89.
5. Васильєва В. Проблеми розвитку корпоративного права. *Приватне право*, 2013. № 1. С. 135–145.
6. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 20 с.

Oleksandr Sosula. Legislative regulation of corporate agreement in Ukraine

The article examines the novelties of Ukrainian legislation in terms of the concept of corporate agreement as a form of corporate rights. The components of the corporate agreement, their relationship and features are analyzed in detail. The classification of corporate agreements is carried out.

The subject of the corporate agreement covers the implementation of the rights and obligations of the parties in the management of the legal entity, which includes both changes in the scope of organizational and non-organizational powers on the distribution of profits (dividends), restrictions on the distribution of profits.

The parties to a corporate agreement are always a person who owns any shares in the authorized (composed) capital of a legal entity of the corporate type, and on the other hand may be the corporation itself, other subjects of corporate relations. Since the corporate agreement by its legal nature is civil, it has the functions of the latter.

In particular, the regulatory function is manifested in the fact that the parties with the help of the contract choose the form and type of contract, determine its content, establish, change the rules of conduct in accordance with their needs and legal requirements. The organizational function of the contract promotes the implementation of socio-economic rights of citizens, and the stimulating function of the contract intensifies relations in the field of property circulation, serves as a legal means of determining consumer demand and development of priority areas in the economy.

The incentive function reflects the ability of the contract to stimulate the development of social and legal activity of all subjects of civil relations, the development of social and legal consciousness.

The protective function is to create legal guarantees that prevent breaches of obligations and in the event of such a breach to apply civil liability measures to compensate for the property interests of the injured party both by going to court and by making writs of execution of notaries on the basis of notarial certified contracts.

Key words: form of disposition of corporate rights, concept of corporate agreement, legal nature of corporate agreement, internal corporate relations, foreign corporate relations, subject of corporate agreement, object of corporate agreement, parties to corporate agreement, differentiation of corporate agreements.

